

HUMANIZMUS ÉS SZERELEM

KONCSOS FERENC

*„Csak az kell, ki teljes ember!
Legboldogabbnak is, példának is csak
az kell, ki a csúcsokra küzdve is
tépelődően halad fel!
Szerelem? Munka? Vagy: összefűző közösség?
Nincs alku!*

*Mind a három!”
(Garai Gábor)*

A szocialista társadalom fejlettebb szakaszában az erkölcsi rendszer egyre érettebbé válik, mindinkább megnyilvánítja humánus arculatát. A fejlődés folyamatában a társadalom sok vonatkozásban minőségileg megváltozik, s e minőségi változás az emberi viszonyokban is sokoldalúan megmutatkozik. A társadalom fejlődési tendenciája biztosítja a közéleti és magánéleti tevékenységformák egységesülését. Az egyén számára nemcsak lehetségessé, hanem követelménnyé is teszi az egyre magasabb fokú érettséget, a szellemi érzékenységet, a tapintatot, a teljesebb önmegvalósulást.

A szocialista humanizmus eredményei nyomon követhetők a nemek kapcsolatában is. A szerelmet ebben az esetben nem mint pszichikus jelenséget, hanem mint emberek közötti viszonyt vizsgáljuk. A teljesség igénye nélkül arra keressük választ, hogy a közös érdekek alapján létrejött kapcsolat hogyan aktivizálja a partnerek személyiségét, jelentősége túlmutat-e a magánélet viszonyain, képes-e teljesebbé tenni az egyén életét, hatékonyabbá tevékenységét. A szocialista humanizmus gyakorlata a társadalmi feltételek átalakításával lehetővé teszi, hogy a szerelemben egyre jelentősebbé váljék az emberi tartalom, a szellemi közösség, amely gazdagabbá teszi a személyiséget, erkölcsösebbé a kapcsolatot.

A humanizmus-eszmények és a nemek kapcsolatának társadalmi meghatározottsága

A szerelem a humanizációs folyamat eredménye, amely a különböző korokban megjelent humanizmus-eszmények elképzeléseit magában rejt. A humanizmusnak meghatározott erkölcsi aspektusa volt megjelenésétől, hiszen maga az erkölcs kialakulása abból a felismerésből ered, hogy az együttélés, sőt *végeredményben az egész emberi élet lehetetlen, ha hiányzik a kapcsolatokban az együtttérzés, tisztelet, szeretet érzése*, és hogy az embereknek emberi módon kell érintkezniük egymással. Az emberi mód azonban mindig az emberi lényeknek

— a társadalmi viszonyok összességének — megfelelő mód, nem minden korra és társadalomra érvényes általános magatartást jelent. Minden kor humanizmusa az emberi-embertelen viszonyának vizsgálatából kiindulva fejtette ki az emberiség követelményeit, a társadalmi viszonyok jobbítását célozva. A *humanizmus végső soron tehát emberek közötti viszonyt jelent, az emberek emberi módon való érintkezésének tudatát*. A nemek kapcsolatában is ezek a történelmileg változó tartalmat hordozó követelmények realizálódhattak. S ahogyan a humanizmusról kialakított elméletek és a társadalmi gyakorlat között hatalmas ellentmondások jelentek meg az osztálytársadalmakban, a szerelemről alkotott elképzelések és azok megvalósulása között sem lehetett összhang. *A szerelemben, a férfinak a nőhöz való viszonyában — ahogy Marx írja —, „az embernek az emberhez való legtermészetesebb viszonya”*¹ tételezett, mert az ember kétnemű lény, következésképpen sohasem lehet ember általában, hanem mindig szükségszerűen férfi vagy nő, ugyanakkor az általában vett ember nem lehet férfi nő nélkül, vagy nő férfi nélkül.

Viszont társadalmi szerepét tekintve, férfi és nő az osztálytársadalmak hosszú időszakában nem volt egyenrangú. Jóllehet a nemek közös vonásai a természet és a társadalmi-intellektuális élet szintjén egyaránt kimutathatók, az azonoságok mellett lényegesek a kétneműségből fakadó *különbségek* is, amelyek a történelmi fejlődés hosszú szakaszában előtérbe kerültek. Emiatt a nemek kapcsolata diszharmonikusá vált, *a legtermészetesebb emberi viszonyban a nő kiszákmányolása, megalázása mutatkozott meg*. A férfi-nő kapcsolatban az emberi társadalom műveltségi foka, a társadalmi emancipáció eredményei követhetők nyomon. A nemek viszonyában kifejeződik: „mennyire lett az ember szükséglete emberi szükségletté, mennyire lett neki... a másik ember mint ember szükségletté, s ő legegységesebb létezésében mennyire közösségi egyúttal.”²

Az ember csak más emberekkel való kapcsolatában fedezi fel önmagát, saját emberi azonosságát. Ezért is lényeges az emberi kapcsolatok rendszerében a nemek közötti viszonyok egyik formája, a szerelem. Kizárólagosan az ember sajátja, de mindig konkrét korban élő, konkrét társadalmi csoportokhoz tartozó konkrét egyének élnek meg, akiknek kapcsolatait, lehetőségeit, sőt, érzelmeik emberi tartalmát, minőségét is meghatározza a társadalomban elfoglalt helyük.

A különböző társadalmakban nem volt egyformán lényeges jelentősége az érzelmi kapcsolatoknak. Az ember társadalmi fejlődése hozta létre a sajátosan emberi érzést, a szerelmet, de bármennyire is társadalmiasult jelenségről van szó, sohasem vesztette el természeti gyökereit. A humanizációs folyamat eredményeképpen jutott el az emberiség a szexuális kapcsolat ösztönös szintjétől a mai értelemben vett szerelem kialakulásához.

A szerelem csak akkor válhatott humánus értéké, amikor amellet, hogy az emberekben megjelent a szerelem képessége, a társadalmi feltételek lehetővé tették annak realizálódását is. Egészen a kapitalizmus megjelenéséig leginkább lehetőség maradt, mert a partnerkapcsolatokban, a párválasztásban a gazdasági, hatalmi, származási és egyéb tényezők, vagy a család érdekei voltak meghatározók.

A szerelem „csírától” a „modern” szerelemig

A kétneműség természetes következménye a nemek közötti szexuális vonzódás és kapcsolat. Az ember szexualitása bár a biológia aspektusából szemlélve

nem különbözik lényegesen az állatokétól, nem magyarázható egészében az ösztönkonceptióval, mert sohasem pusztán természeti kapcsolat. Ezért minőségileg különbözik még a legfejlettebb állatok szexualitásától is. Az emberi szexualitást nem automatikusan indítja be a nemi érés, a személyiség fejlődésével együtt változásokon megy át. Késztetéseket rejt magában, melyek különböző magatartás- és tevékenységformák mozgatórugóivá alakíthatók át.

A szexualitás már a legprimitívebb társadalmi csoportokban sem korlátozódott a nemi aktusra, nem pusztán ösztönösen mechanikus kapcsolat volt, magában hordozta a társadalmiságot. A társadalmivá lett szexualitás minőségi magasabb rendűségét éppen a nemi kapcsolatot meghaladó sajátosan emberi tartalom, a kapcsolat érzelmi jellege adja meg, alakítja szerelemmé.

A szerelem minősége a személyiség fejlettségének függvénye. Előzményei már a promiszkuis viszonyok között élő embercsoportokban is megtalálhatók, ahol elvileg mindenki mindenkinek élettársa lehetett. Már itt is megtalálható az érzelmek sűrűsödése egy partner körül.³ A pusztán ösztönös késztetés alapján létrejött szexuális kapcsolat embertelen, ezért tartották és tartják ma is erkölcs-telennek.

*Az osztálytársadalom megjelenése a nemek kapcsolatát ellentmondásos formában alakította át. Humanizálta, mert a promiszkuitástól a monogámia megjelenéséig tartó folyamatban a nemek kapcsolatának emberibbé válása mutat-
ható ki, ugyanakkor dehumanizálta, mert a nemek kapcsolatában az emberi érté-
kek háttérbe szorultak az anyagi javak mellett. A magántulajdon a nő számára igen alacsony társadalmi státust biztosított, emiatt számára a természetes von-
zódás szabad megnyilvánítása szinte lehetetlenné vált.*

*Az antik társadalomban — amely egy korlátozott szinten való elégedettséget fejezett ki —, a szerelem törésmentesen illeszkedett be a mindennapi élet viszonyai közé.⁴ E korra a szerelem érzéki, evilági felfogása jellemző, de a nő társadalmi szerepe miatt érzelmei lényegtelenek voltak a férfi számára. A középkorban a vallási hatásokra a szerelem nem evilági jelenség lett, hanem az égi hatalmakkal való szövetséggé vált. Az ideálként megfogalmazott szerelem és a tényleges gyakorlat azonban nem esett egybe. A polgári társadalom a középkori szerelemfelfogást átértékelté, evilágivá tette, ahol az ég már nem a régi értelem-
ben szerepelt, hanem egy adott realitáson való túllépés lehetőségét jelentette.⁵*

A polgári társadalomban az átértékelt középkori felfogás összekapcsolódott az elidegenedés modern formáival. Megszűnt az egyén és társadalom harmonikus viszonya, az emberi kapcsolatok dologivá váltak, éppen ezért a szerelem, amely tovább is megmaradt közvetlenül emberi kapcsolatnak, nem illeszkedhetett be töretlenül az emberi kapcsolatok rendszerébe.⁶ A polgári társadalom által létrehozott modern ember szerelme a szorongásból fakad. Benne a magánytól való félelem és a közösség keresése jelenik meg. A tartalmas emberi nagy közösségek hiánya miatt, ennek pótszerét keresi a magára maradt egyén a természetes kis közösségekben. Mivel azonban a kis közösségek sem maradtak mentesek a társadalmi hatásoktól, ezért ezek sem lehetnek igazi közösségek. A modern szerelemtől a szubjektum magánya feloldódását várja, de a szerelem inkább a magány felfedezése, mert kiderül, hogy a kapcsolatban vagy mindkét fél magába zárkózott marad, vagy csak az egyik fél kívánja az azonosulást, s így az egyirányúság miatt, nem juthatnak el a közösségig. Ezért a modern szerelem csupán irányultság, az egyén magánügye. Az atomizálódott társadalomban egyedüli emberi kapcsolatnak maradt szerelem szűk, privát és részleges közösség, mert „az

adott világ menetébe nem szól bele, létével nem járul hozzá annak fejlődéséhez, alakulásához”. Passzivitása révén, csak hiven „tükrözi a rajta kívül levő világ egészét”.⁷ A szerelemben is lehetetlen a másikat társadalmi szerepétől függetlenül, mint embert, mint egy emberi szenvedély tárgyát tekinteni, aki önmagával egyenrangúnak jelenik meg, akiben a másikat mint önmagát szemlélheti. A modern szerelem magában foglalja a magányos egyének társadalmának összes jellemző problémáját, antihumánus jellegét. *A szerelmi kapcsolatok eltorzulásában a társadalom és a társadalom történetében végbemenő eltorzulás regisztrálása jelenik meg az érzékek szintjén.*⁸ A polgári társadalom perspektívatlansága, szkepticizmusa hatására *a szerelem is törékennyé, megbízhatatlanná, lehetetlenné válik.* A dehumanizálódott élet következtében az egyén individualista módon tagadja az individualista világot, amely őt eltorzítja.⁹ A „szerelem rabsága” nem foglalja magában az ókorra jellemző hedonizmust, mert a társadalmi kapcsolatok antihumánus jellegének függvénye az ember érzelmi élete is.

Szocialista humanizmus a szerelemben

A szerelem „szabadságának” alapvető feltétele az antihumánus társadalmi viszonyok megszüntetése, a társadalmi emancipáció megvalósítása. A marxizmus felfogása szerint humánus kapcsolatok társadalmi méreteiben csak igazán humánus társadalomban alakulhatnak ki. Bármilyen magasztos célok is jelennek meg a humanizmus-eszményben, ha az alapvető társadalmi viszonyok antihumánusak, a humanizmus nem lehet több pusztá vágyakozásnál. *A marxizmus felismerve az antihumánus viszonyok létrejöttének és újratermelődésének okát a magántulajdonban, feltárta, hogy megszüntetésük alapvető, bár nem egyetlen feltétele a magántulajdon eliminálása. Ehhez a világ gyakorlati átalakítása szükséges.* A magántulajdonon alapuló társadalom felszámolása, a társadalmi emancipáció megvalósítása teremti meg azokat a feltételeket, melyek között *az emberi kapcsolatok a kollektivitás-humanitás erkölcsi alapelve alapján valósulhatnak meg.* A kollektivitás-humanitás egymástól elválaszthatatlan kategóriák, csak együtt létezhetnek. Igazi kollektívák csak humánus kapcsolatok alapján jöhetnek létre, humánus kapcsolatok csak igazi kollektívákban realizálódhatnak. Társadalmi méreteiben a valódi közösségek kialakításához nem elégséges pusztán a politikai rendszer átalakítása, az egész társadalomnak meg kell változnia. Az átalakulás hosszú időszakában fokozatosan gazdagodik a szocialista humanizmus tartalma is. A társadalom makroközösségeinek humanizálódásában benne foglalják a szocialista elvi bírálat lehetőségét, a kollektívák egyéneinek átalakulása, vágyainak, ösztönreakcióinak humanizálódása. A makrocsoportok humanizálódásával együtt átalakulnak a társadalom mikrocsoportjai is, megszűnik a kis közösségek érzelmi befelé fordulása, átalakulnak funkciói, ezek az eredmények pedig lehetővé teszik személyiség szabad és sokoldalú fejlődését, hiszen az egyén fejlődésének feltétele: más emberek számára való létezése.

A kollektív tulajdon megszüntetési társadalmi méreteiben a kizsákmányolást, az emberek megalázásának lehetőségét, az egoizmus alapjait. Az érdekek rendszere átalakul, az egyéni és közösségi érdekek közeledése egyre inkább megmutatkozik. A szocialista viszonyok lehetővé teszik, hogy az egyén mindazokkal a lehetőségekkel éljen, amit a társadalmi szabadságszint számára biztosít, ösztönöz arra, hogy a lehetőségeket mindenki képességeinek maximumával aknázza ki.

Az önmagát alkotó ember így válhat egyre sokoldalúbbá, a társadalmi viszonyok tág lehetőséget biztosítanak fejlődéséhez, fejlődése eredményeképpen átalakítja társadalmi viszonyait, s ez a változás alapjául szolgál a további fejlődésnek, humanizálódásnak.

A társadalmi emancipáción belül fontos terület a nők emancipációja, amely nem következik automatikusan az előbbiből, s a szocialista társadalomban is hosszú ideig megoldandó feladat marad. Az eddigi fejlődés igazolja, hogy érvényesül a nők egyenjogúsága és megvalósulófélben van az egyenrangúság is. A két fogalom megkülönböztetése feltétlenül fontos. Az egyenjogúság egyenlő mérce alkalmazását jelenti a nemek megítélésében, érvényesülését külső kényszerítéssel biztosítani lehet. Az egyenrangúság nem pusztán az egyenjogúsági viszonyok gyakorlata, hanem feltételezi, hogy a különböző neműek azonos elbíráltása nem külső kényszer, hanem belső meggyőződés eredménye. Az egyenrangúság valóra váltásáért sokat tettek és tehetnek a nők, mindamelllett fontos az is, hogy közvéleményünk megszabaduljon számos előítéllettől, elavult hagyománytól, rossz beidegződéstől, amelyek e folyamat ellenében hatnak. A negatív tendenciák ellenére az egyenrangúsodás ténye — ha ellentmondásos formákban is — felfedezhető társadalmi gyakorlatunkban. Megszűnőben van a különbség férfi és női életmód között, a nemek kapcsolata sokkal nyíltabb, szabadabb, a párválasztást nem akadályozzák osztálykülönbségek, vallási, származásbeli és más ellentétek. A megváltozott társadalmi feltételeknek megfelelően, szükség-szerűen meg kell változnia a szerelemről alkotott felfogásnak is, a szerelem új, emberibb tartalmat kap. A szerelem humánus érték. Bizonyítja, hogy a párválasztásban, a házasságban is lényeges szerepe van a szerelemnek.

A szocialista társadalomban a szerelemben is a szocializmus, a demokratizmus valósul meg, és ez a megfogalmazás nem jelent profanizálást, hanem a nemek megváltozott helyzetének mutatója. A mai szerelmi kapcsolatokban az egyenrangúság érvényesül, ami azt jelenti, hogy mindkét fél megőrizhet magának bizonyos előjogokat, de összességében ezek is szinte kiegészítik egymást. Az természetes, hogy a társadalmi hatások ellenére a szerelmet minden egyén sajátos formában éli át, sőt, az egyén életének különböző szakaszaiban önmaga számára is eltérő értelmezést kap. Ezért is nehéz a szerelem fogalmának meghatározása, de azt feltétlenül ki kell emelnünk, hogy *olyan humánus emberi kapcsolatot jelent, amelyben mély és tartós vonzódás jelenik meg egy olyan társhoz, akitől sokoldalú emberi szükségleteink kielégítését várjuk.* A szerelem tehát feltételez egy tartós lelkiállapotot, melyben a partnerek között „erősödik az érzelmi kötődés, az egymás iránti felelősségérzet, elkötelezettség. Mindinkább nő a kizárólagosságra való törekvés vágya, vagyis erősebb lesz az olyan igényünk, hogy a legkülönbözőbb szükségleteinknek a kielégítését egyetlen partnerhez kössük. Ha úgy érezzük, hogy ennek a lehetőségét valakinek a személyében megtaláltuk, a vele való kapcsolatunkat igyekszünk tartósítani, vagy éppen véglegessíteni.”¹⁰ Ha szerelemben az „embert mint embert és viszonyát a világhoz mint emberi viszonyt”¹¹ előfeltételezzük, akkor *a szerelem nem egyoldali irányultság, nem reménytelen szerelem. Nem pusztán vágyódás a másikkal való azonosulás lehetőségére, hanem lehetőség az azonosulásra, a másik személyisége egészének elfogadására, miáltal lehetővé válik önmagunk és partnerünk átalakítása, s mindkét fél személyiségének gazdagítása.* Reménytelen szerelem esetében erre nincs lehetőség, sőt legtöbb esetben ez az érzelmi állapot a személyiség károsodását, passzivitását, magába fordulását okozhatja. *A szerelem kölcsönösségéhez hozzá-*

tartozik, hogy a felek ne csak adjanak, de kapjanak is egymástól, mert csak ez a kapcsolat vezethet el a boldogság eléréséig. Ahogyan Marx írja a Kéziratokban: „Ha szertsz, anélkül, hogy viszonzszerelmet váltanál ki, azaz ha szeretésed, mint szeretés nem termeli ki a viszonzszerelmet, ha szerelmes emberként való életnyilvánítással nem teszed magad szeretett emberré, akkor szerelmed tehetetlen, szerelmed boldogtalanság.”¹²

A nemek kapcsolata *akkor válik szerelemmé*, amikor a szimpátián alapuló kapcsolat túlnő a barátság szintjén, minőségi változáson megy át, amikor a partnerek kölcsönösen vállalják egymás minden meghatározottságát, nemcsak bizonyos vonatkozások alapján akarják a kapcsolatot fenntartani, hanem a másik egész személyiségét elfogadják. *A szerelem csak addig maradhat fenn, amíg a felek számára a kapcsolat arra ad lehetőséget, hogy az egyén több lehessen, mint önmagában lehetne, hogy túlléphessen önmagán.* A szerelemhez hozzátartozik a *testi kapcsolat* is, melyben szintén az azonosulásra való törekvés nyilvánul meg, mert ezzel kilép a testbe zártasából is. A testi kapcsolat tehát nemcsak eredménye, hanem egyben alapja és feltétele is a szerelemnek. A szerelem állapota egy folyamat kezdőpontját jelenti, lényege nem egy állapotnak a megőrzése, hanem továbbalakítása, az azonosulás elmélyítése. A teljes azonosulás természetesen lehetetlen, de lehetséges az egyre magasabb fokon való azonosulás. *A beteljesült szerelem* sem okozhatja a szerelem megszűnését, éppen a teljes azonosulás lehetetlenségéből következően. A szerelem ezért mindaddig megmarad, amíg a partnerekben megvan az irányultság és késztetés, hogy saját és a másik személyiségét úgy fejlesszék, hogy mindketten gazdagabb egyéniségek legyenek. Ennek feltétele, hogy a szerelem ne maradjon pusztán magánügy, mert mint humánus kapcsolat csak akkor lehet tartós és teljes közösség, ha humánus társadalmi célok eléréséhez aktívan hozzájárul, ha nem szakad el a társadalom egészétől, a közösségi célok rendszerétől.

A szerelem mai ellentmondásai

A szocializmus viszonyai között, a tudományos technikai forradalom korában *a személyiség fejlődésének lehetőségei soha nem látott mértékben megnövekedtek.* A sokban hasonló személyiségek állandó változása elérhet olyan fokot, melynek eredményeképpen a partnerek között csökken az azonosulás lehetősége, az egymás felé való irányultság, ami a szerelem megszűnéséhez vezet. Ez magyarázza többek között, hogy a szerelem sok esetben nem egész életre köt egy partnerhez egy egyént. *Csak az a kapcsolat tud tartósan a szerelem minőségében maradni, amelyben a személyiségfejlődésből fakadó különbségek nem lépik túl azt a mértéket, melyen túl megszűnik az azonosulásra való törekvés.* A szerelemben az azonosulási lehetőségek megvalósításán érzett boldogság érzése adja meg a *továbbalkotás* lendületét. A teljes azonosulás lehetőségének lehetetlensége azonban a boldogságot sohasem teheti teljessé, a *boldogsággal* együtt a szerelem ezért mindig magában foglalja a *szenvedés* érzését is, s az ellentmondás teljes feloldása semmilyen társadalmi fejlődés eredményeként nem valósítható meg. A szerelem, amely a természetes szükséglet mellett a másik embert, mint embert is igényli, nem alapulhat ellentéteken, egymástól eltérő érdekeken.

A szerelemnek nincs szüksége intézményesítésre, sőt lehetetlen az intézményesítése. A partnerkapcsolatokban ma a szerelemnek jelentős szerepe van,

tartóssá tételének, vagy véglegesítésének legcélravezetőbb és társadalmilag legelfogadottabb módja a házasságkötés. *A házasság, bár nem zárhatja ki, de nem is biztosíthatja a szerelem fennmaradását.* A házasságban a szerelmen kívül, sok más tényező is ösztönözhet a házassági kapcsolat fenntartására. A szerelem megszűnése után a házasság maradhat tartós, intézményesített viszony, melyben fennmaradhat a testi kapcsolat is, de ebben a stádiumban már nem jelenthet a szó valódi értelmében igazi humánus közösséget. Engels megállapítására gondolunk itt, nevezetesen arra, hogy egy humánus társadalomban a házasságnak szerelmen alapuló kapcsolatnak kell lennie, s csak addig tartható erkölcsösnek, amíg ennek a követelménynek eleget tud tenni.

Ma már a közfelfogásban is elfogadott a valláserkölcssel ellentétes álláspont, hogy a szexuális kapcsolat nem csak a házasságban lehet erkölcsös, hanem házasságon kívül is, ha több mint érzéki megkívánás, ha tartós érzelmi alapokon nyugszik, és a kapcsolat minden következményéért való felelősségvállalást is magában foglalja. A szerelem nem intézményesíthetőségének ténye mindinkább természetessé válik az átlagerkölc s színvonalán is.

A szerelemben a partner nemcsak mint a másik ember jelenik meg, hanem mint szerelmének *tárgya*. A másik személye tehát bizonyos vonatkozásban tárggyá (de sohasem eszközzé) válik, amit a szerelmes el akar sajátítani, birtokolni akarja. Ez a *birtoklás* azonban nem azonos az olyan értelemben vett birtoklással, amelyet az osztálytársadalmakban a házasság intézménye biztosított elsősorban a férfi számára. Nem úgy jelenik meg, mint tárgynak, magántulajdonnak a birtoklása. Ebben az értelemben *az egyén a másikban azokat a másikban meglevő emberi tulajdonságokat akarja birtokolni, amelyek saját emberi mivoltának tökéletesedését mozdíthatják elő.* Az azonosulás és a birtoklás sem lehet teljes, ezért a szerelem, amíg létezik, mindig magában hordozza a meg nem elégedettség miatt érzett, aktivitásra serkentő tényezőket. A megelégedettség a szerelem megszűnését is jelenti. Kölcsönössége következtében nem képes elviselni bármelyik fél *önzését*. Az önzés lényege ugyanis abban áll, hogy az egyén nem értékek létrehozására törekszik, hanem az önmaga számára fontos, vagy hasznos lehetőségek megvalósítására, nincs tekintettel a másik terveire, vágyaira stb. Az önzés persze a szerelemben is csak akkor szűnhet meg, amikor magában a társadalomban is elvesztette objektív létalapját.

A szerelemhez kapcsolódó birtoklási vágy alakíthatja ki a szerelmesekben a *féltékenység* érzését, de ez is *humánusabb formában* jelenik meg mai társadalomban. Az eredetileg a házassághoz kapcsolódó negatív érzés a magántulajdonosi szemlélet kifejeződése a párkapcsolatokban. Elsősorban a házassághoz kapcsolódott. A magántulajdonnak tekintett partner csupán dologként jelenik meg a másik számára, ezért az ilyen jellegű féltékenységet a szocialista erkölcs elítéli, mert az egyén méltóságát, szabadságát korlátozza, emberi mivoltát kérdőjelezi meg. Mivel azonban *a szerelem sem lehet mentes a kölcsönös birtoklási vágytól, nem tűnt el a féltékenység*, de humánusabb formában jelenik meg. A féltékenység a szerelemben a *féltés érzéséből fakad*. Minden szerelemmel együttjárhat az attól való félelem, hogy a másik olyat tesz, miáltal méltatlanná válik szerelmére, vagy mások megfosztják őt a kívánt ember szerelmétől. Az ilyen féltékenység *természetes érzés*, és éppen a humánusabb emberi kapcsolatok teszik lehetővé, hogy a szerelmes józanul ellenőrizze a szinte ösztönösen megjelenő érzését. Féltékenységét erkölcsi érettsége megkülönbözteti mind az állati, mind a tulajdonosi féltékenységtől. Az emberibbé vált társadalomban humanizálódnak

az emberek ösztönreakciói is, s a féltékenységből származó konfliktusok egyre humánusabb emberi reagálásokat váltanak ki.

A szerelem tartalmának ellentmondásos változása, az *egyenrangúság* megvalósulásának folyamata számos pozitív hatása mellett olyan hatásokat is előidézett, amelyeket senki sem kívánt, amelyeknek *antihumánus következményei* vannak. A nők munkába állása, a társadalmi termelésbe való bekapcsolódásuk az egyik legfőbb lehetőség társadalmi egyenlőtlenségük megszüntetéséhez, humanumuk kiteljesedéséhez. A nő megváltozott társadalmi státusa következményeként azonban megjelent a *hagyományos női és férfi tulajdonságok* megszűnése. Itt már nem arról az egészséges folyamatról van szó, melyben sok — a régi társadalmi helyzetet tükröző — női tulajdonság eltűnt. A nemek termelésben elfoglalt helye a *férfi és női szerepek közötti különbség elmosódásához vezetett, ami a szerelem kialakulásának gátjává válhat. Az egyenrangúság nem a nemek egyformaságát jelenti*, nem feltételezi a nemek közötti különbségek felszámolását, ellenkezőleg, helyesen értelmezve magában foglalja azt, hogy a nők ne csak azonosak akarjanak lenni, hanem különbözzenek is a férfiaktól, hogy a női nem sajátos képességeit kibontakoztassák. Minél nőiesebbek a nő emberi tulajdonságai, annál inkább gazdagíthatja a férfi életét és viszont. A nemek természeti sajátosságaiból fakadó különbségeket *semmilyen egyenlőség nem szüntetheti meg*. Az egyformaságra való törekvés a szerelmi kapcsolatokban komoly zavarokat okoz.

Mi következik az egyenrangúság helytelen értelmezéséből? A női nemi szereptől való eltávolodás kialakítja a *férfias nők* típusát, ezek mellett pedig megjelennek a *női's férfiak*. A megfordított szerepeket betöltő férfiak és nők között lehetséges jó barátság, problémamentes szexuális kapcsolat, de *igazi szerelem aligha*.

A nő egyenrangúságának elengedhetetlen feltétele a *szexuális egyenlőség*. A modern szexmozgalmak elképzelései szerint, a férfi és nő egyenlőségét a másik birtoklásának lehetősége jelenti. Természetesen téves az az elképzelés, hogy a nemek egyenlőtlenségének megszüntetéséhez elegendő, hogy a nő is birtokolhassa a férfit. Az így felszabadult nő a férfival nem mint ember, hanem mint tulajdonos lesz egyenrangú, aki számára az ellenkező nem csupán szexuális szükségletei kielégítésének eszköze. Az egyenrangúvá válás ezen módja távol áll a nemek humanizált, szerelmen alapuló szexuális kapcsolatától. A *fogamzásgátló szerek* elterjedése a nő számára lehetővé tette, hogy a szexuális kapcsolatban ne legyen kiszolgáltatott, bátran vállalhassa a kapcsolatot a nem kívánt terhesség veszélye nélkül. De ezzel együtt megjelent egy *negatív tendencia is*, hogy a nők egy része *érzelmi kötődés nélkül is* létesít szexuális kapcsolatot, a szerelem szabadságán szabad szerelmet értve.

A torz felfogásokhoz sorolhatjuk az utóbbi években sok vitát kiváltott jelenségeket, hogy *egyedülálló nők vállalkoznak gyerekszülésre*. Ez visszavezethető azokra a jelenségekre, amelyek az interperszonális kapcsolatok intenzívebbé válásából fakadnak. A kapcsolatok mennyiségi növekedése az *érzelmi vonatkozások elsekélyesedéséhez vezethet*, a kapcsolatokban az őszinteség hiánya a magány érzését kelti a felekben. A szerelemtől való eltávolodás tendenciáját jelzi ez is; a férfi nem kell mint egész személyiség, hanem pusztán arra, hogy gyereket nemzzen, megfosztva a férfit apaszerepétől is. Szintén a szerelemre való igény (vagy lehetőség?) hiányából fakadhat a partnerkapcsolatnak, házasságnak keresése *hirdetések* útján. Statisztikai adatokkal bizonyítható, hogy számos házasság,

talán jó házasság is születik hirdetések útján, de lehetetlen kimutatni, hogy ezekben a kapcsolatokban van-e, vagy milyen szerepet játszik a szerelem. A legtöbb hirdetés szövege is arról árulkodik, hogy feladójának sokkal fontosabb a kapcsolatban a jó anyagi helyzet, a jó megjelenés stb., mint az azonosulás lehetősége. A hirdetések szövegei nem beszélnek arról, hogy feladóik vágnak-e a szerelemre, vagy pusztán magányuk enyhítésére kívánják a partnerkapcsolatot.

A nevelés szerepe

A nemek egyenrangúsága a szerelem fejlődésének gazdag lehetőségeit nyújtja a személyiség számára, de a lehetőségek még nem azonosak a megvalósulással. Az egyenrangúság felé való törekvésben fontos eredmény a szexualitás értékeinek felfedezése, *a szexuális felvilágosítás*. Az utóbbi évtizedben a szexualitásra nevelés kérdései a nevelésügy középpontjába kerültek. Az iskolai szexuális nevelés felhívja a figyelmet arra, hogy a szexualitás komplex jellegű, nem pusztán a fajfenntartást szolgálja. Sok pozitívuma mellett, talán éppen abban marasztalható el, hogy a szexuális életre nevelés mellett nem hangsúlyozza eléggé a szexuális kapcsolatok érzelmi oldalának fontosságát. A szexualitás csak akkor humánus, ha a nemi aktuson túl, olyan emberi igényeket is feltételez, amelyek túlmutatnak a testi kapcsolaton, amelyek csak a szerelemben és a szerelem által elégíthetők ki. Ezért a szexuális felvilágosítás és családi életre nevelés mellett *sokkal hangsúlyosabban kellene foglalkozni a szerelemre, mint érzésre neveléssel, mert az ember nem születik a szerelem képességével, személyisége fejlődésének folyamatában sajátítja el azt*. Meg kell szabadítani az embereket a vallás-erkölcs normái által kialakított, jellegzetesen nyárspolgári felfogástól, *a prudériától*, amelynek antihumanisztikus jellege abban van, hogy az ember természetes érzelmeinek elrejtését kívánja, nem pedig emberibbé alakítását. A szerelem mint emberi szenvedély szükségszerűen át kell, hogy törje ezeket a korlátokat.

A szerelmet nem pusztá akarás hozza létre. Külső segítséggel nem lehet szerelmi kapcsolatot teremteni. A szerelemre nevelés ezért nem rejt magában korlátlan lehetőségeket. A nevelés csak akkor lehet hatékony, ha az emberek érzékenyek az érzelmek, fogékonyak a pozitív szenvedélyek iránt. A kollektívizmus talaján álló szocialista humanizmusnak a társadalomban meglevő ellentmondásai sajátosan tükröződnek az egyének magánéletében is, és eleve sikertelenségre ítélt kísérlet lenne a társadalmi szinten jelentkező problémákat a magánélet szférájában megoldani. Az ilyen kísérletek zilált párkapcsolatokat, diszharmonikus családi viszonyokat, magányt szülhetnek. A szocialista humanizmus mai gyakorlata nem zárja ki a szerelem nélküli szexuális kapcsolat, a humánus érzelmekkel nem párosuló nemi élet lehetőségét és valóságát, de az egyenrangúvá válás során felszínre kerülő antihumánus tendenciákat csak egy magasabb rendű szenvedély, a szerelem révén lehet kiküszöbölni. *El kell jutni a társadalmi feltételek megteremtésével együtt a szexuális felvilágosítástól a szerelemre nevelésig, pozitív erkölcsi követelménnyé kell tenni a szerelmet, mert a szerelem nélkülözhetetlen a teljesebb, emberibb, emberré váláshoz*. A szerelem felszabadítása, humanizálódása nem valamiféle primitív szexuális közösséget jelent, hanem olyan közösséget, amely harmonikus módon képes élvezni az érzéki örömeiket és a szubjektivitást — írja Cerroni.¹³ Az emberibb emberré válás lehetősége kapcsolja össze szükségszerűen a humanizmus és szerelem fogalmakat.

JEGYZETEK

1. Marx: Gazdasági-filozófiai kéziratok 1844-ből. Kossuth, 1977. 131. old.
2. U. o. 132. old.
3. V. ö.: Mohás Livia: Az apák homályban és háttérben állnak. Világosság, 1973/10. sz.
4. V. ö.: Földényi F. László: A szerelemről. Valóság, 1976/6. sz. 75. old.
5. V. ö.: U. o. 77. old.
6. Cerroni: Férfi és nő a polgári társadalomban. Kossuth, 1977. 142—144. old.
7. V. ö.: U. o. 78. old.
8. V. ö.: Cerroni: Id. mű. 122. old.
9. V. ö.: U. o. 130. old.
10. A szexualitásról, a fogamzástól a felnőtté válásig. Tankönyvkiadó, Bp. 1975. 130. old.
11. Marx: Id. mű. 183. old.
12. U. p.: 183. old.
13. V. ö.: Cerroni: Id. mű. 148. old.